

bevétele mellett kiderülne, hogy nem csupán a régi nemzedék irodalma volt „középosztályi irodalom“, de a Nyugat írói is azt művelték és egyáltalán nem csináltak „osztályon kívüli, illetőleg osztályok feletti irodalmat“. Ha Schöpflin következetesen könyve első részének szellemében dolgozta volna fel kortársainak munkásságát is, úgy nem feledkezett volna meg arról, — amint azt a régebbi irodalomnál nem is felejtette el —, hogy a társadalmi berendezkedés formái determinálják az irodalmat is. Mert bármennyire is szívesen tetszelegnek bizonyos irodalmárok az osztályfelettség szerepében, bizony az irodalom azonos érdekű annak az osztálynak az érdekével, amely ezt az irodalmat létrehozta.

(Ujvári László)

PEDAGÓGIAI REGÉNYEK. Évekkel ezelőtt egy fiatal szlovenszko-i tanító elküldte regény-kéziratát és mert erre mifelénk a könyvkiadás még mindig az író magánügye, megkért, hogy amennyiben regényét jónak találom, irjam meg az előfizetési felhívást. A regény jó volt — az iskola szociális gyökereit tárta fel a diáknapló élményerejű hangján, — a jóakarató emberekhez intézett toborzó felhívást tehát nyugodt lélekkel megírhattam. De az előfizetési iven nem mentek szét és így a regény nem jelenhetett meg. Amikor most ugyanennek az *Ilku Pál*-nak a *Csehszlovákiai Magyar Tudományos Irodalmi és Művészeti Társaság* kiadásában — *Lendület* címen — megjelent végre egy regénye: érthető örömmel és érdeklődéssel kaptam utána. Örömöm fokozódott, amikor olvasás közben ráismertem a régi kéziratra. Végre! De az öröm korai volt: a regény zökkenőkkel bosszantott. A mese nagyjában a régi volt, de a vonalvezetés megváltozott. Valami hiányzott ebből a regényből. A lelke, a gerince, ami kiemelte, megkülönböztette. Tán a tendencia fluiduma, mely ezt a regényt léghuzatosra tisztította. Itt valaki, vagy valakik rettentően belegázoltak és hamisítottak. Itt vörös ceruza kéjelgett a mennyiség és minőség rovására. Aki ezt a regényt eredetiben olvasta, az a könyvváltozatról nem írhat kritikát, mert csak bosszankodást rögzíthetne. Ez a regényforma magán viseli a kiadó Társaság bélyegét. Egy intézmény, melynek soha nem volt semmi épkezláb tette, minden értéknek csak elrontója lehet. Már a külső tálalás is nevetséges: Iku regénye Morvay regényével egy kötetbe erőszakoltan jelent meg. Mindketten regény eredeti terjedelme kitesz egy kész könyvet. De mert íróik valami miatt nem tetszettek, a kéziratban addig nyirtak, huztak és javítottak, amíg ez a fából vaskarikka meg nem született. A téma szociális valóság: a csonkítás tehát érthető. Iku regénye nem egyszerű diákregegy. A maturára készülő nyolcadik osztály „dinamikus“ légkörében az élet tükröződik a maga szociális valóságában. Iku regénye ezeket az élményszerűen ható „egyszerű keserúségeket“ oldja fel minden zökkenő nélkül szociális felismeréssé. A kéziratnak ez a zökkenőnélküliség volt az eldöntő értéke és ez itt a könyvalakban most után, tendenciózusan hat. A diákok és ifjummunkások találkozása, közösségtudata és adottságokból fakadó szolidaritása eredményezte a „lendületet“. A csonkítás a lendület erejét törte meg. A lendület kizsigerezése után az aránytalanság egy pedagógiai rémregényt vetít. De a regénycsonkításban az író ártatlan. Iku nem ezt akarta. Amit itt elénk tálaltak, az a Csehszlovákiai Magyar Tudományos, Irodalmi és Művészeti Társaság műve és szegénye.

Ha Iku csonkított regénye pedagógiai rémregény, akkor a másik szlovenszko-i tanító *Erdőházi Hugó* regénye (*Leánypolgári*): pedagógiai idill. Rettenetes idill, mely az író kritikai érzékének teljes hiányát bizonyítja. Egy tanár pedagógiai monológja — a leánypolgári stílusában.

Ebből a regényből világrengető dolgokat tudunk meg: „a szeptember hűvös hónap”, „az októbernek hangulata van”, „a decemberi hó: fehér”, „február a titokban feltámadó természet hónapja”, „május elseje a munkások és dolgozó emberiség ünnepe”. Kalendáriumlelkesedés: iskolai dolgozatok atmoszférája. Ezek nem kiragadott példák. Ez a könyv stilusa. Mintha a tanár urat megfertőzték volna az iskolai dolgozatok: „Tanár vagyok az iskolában. Érzem a sok kíváncsi arcot: milyen lesz az új tanár? Jókedvű és közvetlen? Igazságos? Az új tanár igazságos lett, szereti a szegényeket és azokat nem szívesen buktatja meg, ők már az életben buktak meg“... „Az iskola a társadalom keresztmetszete. A társadalmi osztályoknak találkozója az osztály“. „Már világosodtak a napok, engedett a sötét felhőzet... Nemsokára tavasz lesz. A szürke egyhangúságot lassan felváltja a sürgés-forgás“ Ez a stilus a papiroptimizmus természetes kicsengése. Nincsen még egy ilyen osztály a földkerekségen: itt a szolidaritás, a jóság tobzódása dühöng. Itt a gazdag a szegényért van, a dolgozatok a Népszövetség számára készülnek, itt „az őszi délelőttben halk üzeneteket küldött széjjel az országba és Európába az osztály“, itt a dunai népek egymásratalálása már valóság. Megtudjuk, hogy „ma harcos reneszánszát éli a szlovák kultúra és az európai népek hangversenyében a népi humanizmus s szociális korfelelősség szölamaihoz csatlakozott“. Ünnepi mondatok váltakoznak naiv fellángolásokkal és üres végmegállapításokkal: „Ennek az államnak ősz vezére teremtette meg a humanizmust. Th. Mann és R. Rolland humanizmusa európai humanizmus. Masaryk humanizmusa világhumanizmus“. A hamis optimizmus és tárulköző naivság nemcsak az iskola-osztályt boronálja ideálisra, de az egész társadalmat és az országot. Erdőházi következetesen elfelejti, hogy a leánypolgáriról íródott regénynek elsősorban a külvilághoz kéne szólnia. Ő a leánypolgáriról a leánypolgárinak ír. Stilusa, meglátása nem bír tulemelkedni a leánypolgári nivóján. Egy vele. Szerelmese osztályának és ez a szerelem megbosszuja magát. Szerelmes csak szerelmeshez beszélhet, kívülálló számára nincs mondanivalója. Erdőházy és osztálya így az idill és optimizmus öntetszelgő önzsirjába fulladtak. Kár. A téma és az anyag más markolást érdemel. Erdőházy jobban tette volna, ha a kalendáriumvalóság helyett néhány mozzanatot vázol fel. Lélegzete csak erre futja. És ezek az iskolapadon túleső vázlatok enyhítik Erdőházy különben jóvátehetetlen regénymerényletét. Az urikorzót kósztolgató proletárlányka felvázolása például egészen kitűnő. A komáromi „fecskefészkek“ szociográfiája — a vár falához ragasztott kunyhók és a kazamaták alagutjaiban vakuló szegények élete — többet és lényegesebbet mutat, mint az iskolai dolgozatok hamis optimizmusa. Amikor aztán itt von le pedagógiai következtetést, akkor ennek alapja és magja van: „S akihez a Virágok kimennek a katedra elé és azt mondják, hogy nem készültek, az higgye el nekik, higgye nagyon el nekik, hogy nem készülhettek.“ De ez csak egy pillanat. A várerőd tele van ibolyával és az ibolya leveri a lábáról a szocialistát, aki már végnélkül locsog és áradozik. Erdőházy osztályának zömét szegénygyerekek adják, de az osztály regénykrónikása nem tud szociális utat szuggerálni. Az ibolya-lira mellékutakra csal, ahol csak szentimentális csodabogarak születhetnek: „Ha én hatalmas ember lennék, elvinném a Takácsot meg Jakicsot, meg a Zankát és a többieket a nagy, gazdag emberekhez és dolgozósobájuk előtt elénekeltenék velük egy közhögőáriát, tudom az lenne az első dolguk, hogy hatalmas ablakú, csodás tornatermekkel, fürdővel rendelkező modern iskolákat építtetnének a gyermekeknek“. Néhány sorral lejjebb ezt olvasom: „Az ember olyan, de olyan fantaszta“. Igaz.

És itt tán pontot is tehetünk egy melegsivű pedagógus csapnivalóan rossz könyve után. (Fábry Zoltán)

EGY LEÁNY FELSZABADULÁSÁNAK TÖRTÉNETE. (Szucsich Mária: Egy leány felszabadul, Masaryk Akadémia kiadása, Pozsony.) Szucsich Mária regénye az utóbbi időben oly keletnek örvendő életrajzi regények egyik csoportjához tartozik. Önéletrajzi regény, melyet a szerző harmadik személyben mond el, mert szemérmes volta gátolja őt abban, hogy saját magát szólaltassa meg. Az írói „gyónáskényszer“ egyik nagyon érdekes és feltétlenül sok értékes jegyet felmutató adaléka e könyv. Egy fiatal leány lelki és értelmi fejlődését rajzolja meg egyéni eszközökkel, a századforduló éveiben.

Szucsich Mária e könyve tulajdonképpen folytatás. *Tavasztól-télig* című naplószerű írása folytatása, mely közel egy évtizeddel ezelőtt jelent meg s amely már akkor felhívta az illetékesek figyelmét az írónőre. Szucsichnak ez a második könyve már tetemes erőgyarapodásról tesz tanúságot, bár a módszer, a látásmód és írói lerögzítés itt is ugyanaz, mint első könyvében. Szucsich Mária tulajdonképpen fotografál. Valóságos fényképalbum ez a könyv. A századforduló látszólag békés és derűs légkörében elvonulnak előttünk a vidéki magyar középosztály lecsuszott, elproletárosodott tagjai; a nyugdíjas kishivatalnok család, amely titkolt és nehezen leplezhető szegénységben tengeti életét, a módosabb, de önző és buta göggel teli rokonok s a külvárosi ucca szűkölködő és szegényszagú lakói. Különös és furcsa légkör ez, teli ámitással, előítélettel, intrikával, kicsinyeskedéssel. S még furcsábbak az alakjai. Valamennyi többnek akar látszani, mint ami. Esettségében és szűkös életviszonyaiban is „uribb“nak és előkelőbbnek, mint a többi, esetleg tényleg sanyarúbb viszonyok között élő rokon vagy szomszéd. Vak és megmagyarázhatatlan gög és lenézés él ezeknek az embereknek szívében, ahelyett, hogy annyi erkölcsi bátorság lenne bennük, hogy felismernék a közös sorsból származó bajokat és összetartának. Nőírónk között, de különben sem akadt még nálunk senki, aki olyan egy szempillantásra meglátta volna a háborúelőtti magyar életnek ezt a szeletét, mint Szucsich. Ez a környezetről és társadalmi helyzetkép valóban ügyes és sikerült. Kaffka Margit például egészen mást látott meg a magyar életből, mint Szucsich Mária. Mindezt csak azért említjük meg, hogy kiemeljük Szucsich egyéni szempontjait és módszerét.

Az egész regény csupa történés, csupa cselekmény, teli dinamikával, alig akad benne egy-egy nyugalmasabb rész, egy-egy pihenő. Marika — a regény hősnője — állandó mozgásban, fejlődésben. A társadalmi ellentétek, melyekbe lépten-nyomon belebotlik, az urat játszó, lecsuszott kishivatalnoki osztály és a parvenű polgárság, a „szegények“ és „gazdagok“ állandó összehasonlítását, szüntelen lázban, forrongásban tartja e fiatal, kialakulóban lévő leánylelket. Regény-e ez? Nem lehet egészen annak tekinteni, hanem, mint fentebb megjegyeztük, inkább képek sorozatának. De ezek a képek élnek, az átélés melegsége és hitele teszi módfelett közvetlenné és valószínűvé őket. Az írónk inkább elmond, mint alakít, komponál. Szerkesztési törvények és sémák nem befolyásolják munkájában.

„Egy leány felszabadul“ ezt a címet adta a könyvnek Szucsich Mária. Vajjon milyen úton jutott el Potich Marika a felszabadulásig? És tényleg felszabadul-e? Ezek a kérdések merülhetnek fel bennünk a regény bírálatára kapcsán.

Marika valóban eredeti leány. Eltűnődik, töpreng, gondolkodik az